Lagar och straff i Malmö Under 1500 - talet

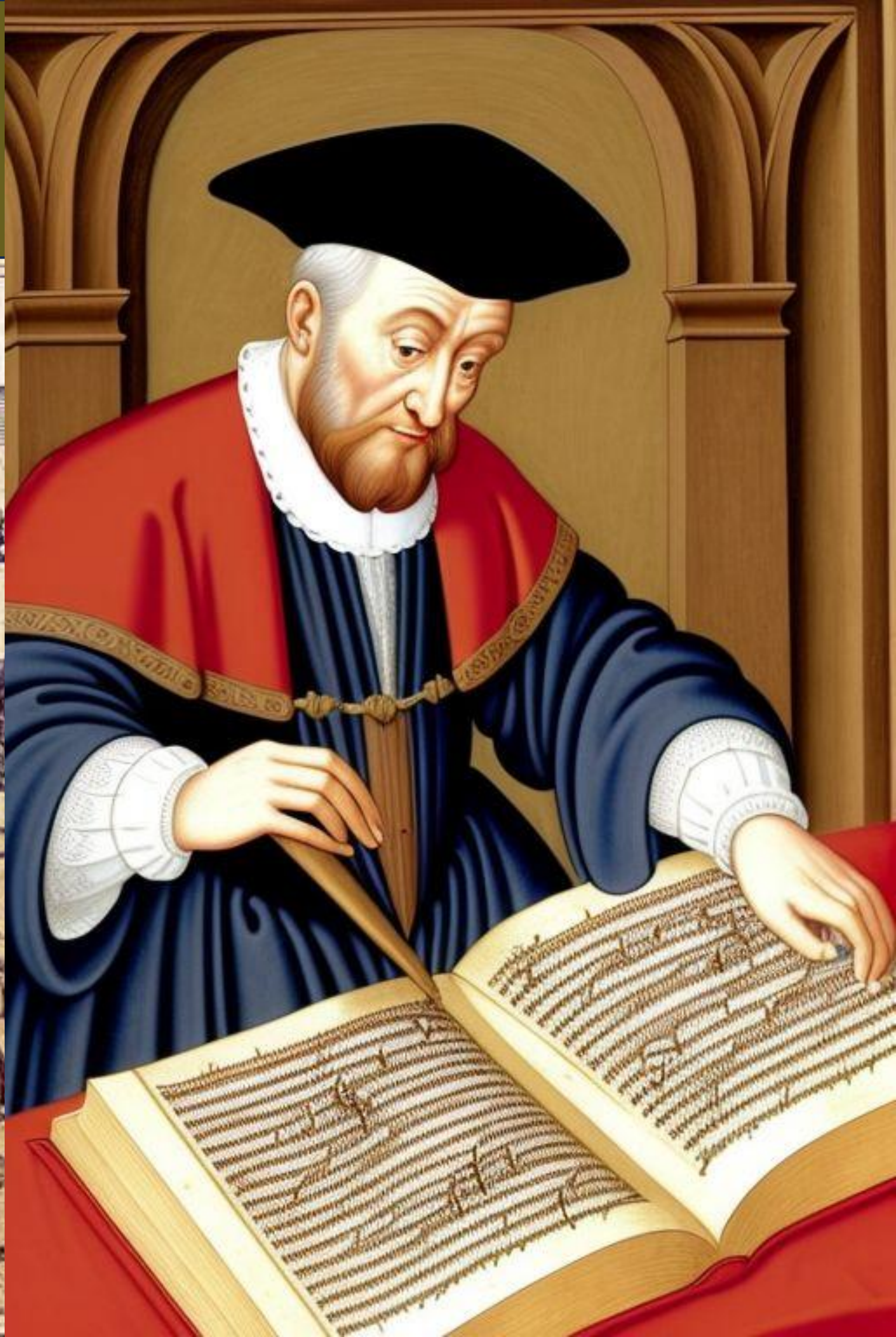

Lagar och straff under 1500 talet i Malmö

Anne Nielsdatter anklagar Johanne Söftens for ärekrankning vid tullboden 1558 Den 19 september 1558 infann sig en fattig flicka fran Jylland som hette Anne Nielsdatter till tullbodsratten. Med sig hade hon en annan kvinna från samma landskap vid namn Johanne Söftens, som hon anklagade for att ha spridit onda rykten om henne. Hon kunde med tre samtidigt närvarande goda och pålitliga man styrka, att Johanne anklagat henne for att ha haft sexuellt umgänge med sin farbror. Dessa män hade känt Anne sedan barndomen och kunde intyga att hon var en ärlig, from och sedesam kvinna och att hennes föräldrar var ärliga och fromma människor. Detta kunde aven intygas genom brev och sigill från åtskilliga andra om så skulle behövas. Däremot var den anklagade känd som en slarvig och lösaktig kvinna, som övergivit sin äkta man. När Johanne tillfrågades av borgmästaren, som vid detta tillfället tjänstgjorde vid tullbodsrätten i tullarens ställe, om hon hade något moraliskt nedsättande att säga om Anne, förnekade hon detta med bestämdhet. Johanne menade att hon aldrig någonsin, varken öppet eller i hemlighet tillvitat henne något och inte heller haft något skäl att göra det. Då de båda jyllandskorna sannolikt endast vistades tillfälligt i Malmö med anledning av Skånemarknaden, avgjordes inte målet vid tullboden utan borgmästaren utfärdade ett öppet brev om de vittnesmål och förhör som skett. Detta brev kunde sedan användas vid tinget i det egna häradet.

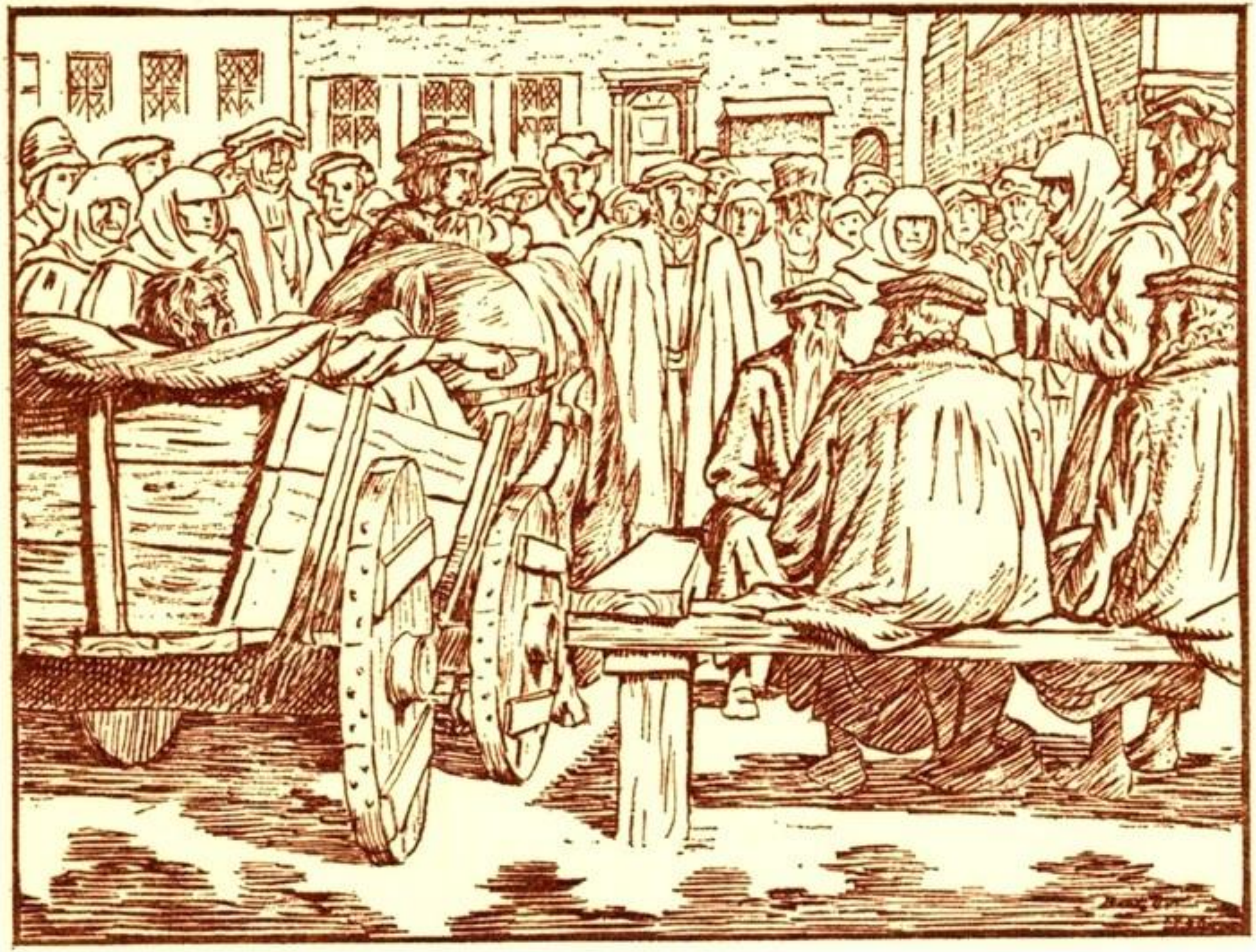

Fig. 9. Bytinget sammanträdde på Stortorget sittande i en fyrkant på två stockar, som klyvts på mitten. Teckning av Einar Bager, Malmö museer.

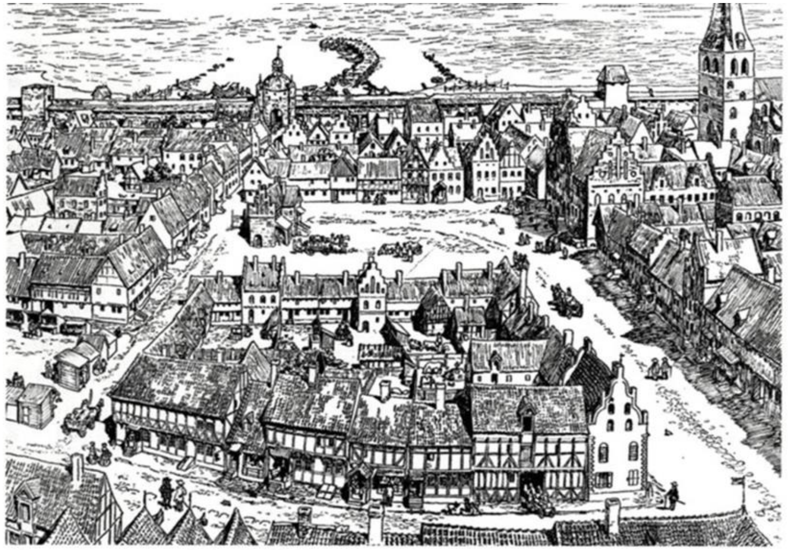

Fig. 1. Konstnären och Malmöforskaren Einar Bagers teckning föreställande Stortorget, som det skulle kunna ha tett sig vid 1500-talets slut och under 1600-talet. Einar Bagers ”historiska fantasier” var ofta väl underbyggda genom egen forskning. Malmö museer.

Bytinget i Malmö 1628

På hösten 1628 hade de gamla tingstockarna framför rådhuset på Stortorget i Malmö tjänat ut och utbyttes mot nya. Härtill åtgick två 16-alnarsträn, som väl halverades för att bilda den fyrkant - sålunda med 5 meters sida - inom vilken rättsförhandlingarna ägde rum. "Iuden fire tingstocke" var sedan länge beteckningen för denna plats. Förhandlingarna på bytinget leddes av kungens byfogde och som bisittare tjänstgjorde de båda "vedemesterne", rådmän, som även biträdde byfogden vid bouppteckningar och andra förrättningar.
Borgerskapet var i denna domstol före trätt genom tingmän eller "stockemend", såsom de efter sin plats på tingstockarna ofta kallades. De medeltida uppgifterna giva icke någon klar bild av tillvägagångssättet vid uttagningen av dessa tingmän. Genom en kunglig förordning 1558 bestämdes emellertid, att byfogden i livsfrågor skulle "tage till sig beste tingmend" och tillsammans med dem döma "till eller fra" d. v. s. fälla eller fria. Det framhölls uttryckligen, att byfogden ej finge, såsom tidigare skett, nämna andra domsmän.
I Malmö synes man inte ha varit så noga med att följa den nya förordningen. Ännu på 1500-talet antecknas sålunda särskiilda "domsmend" i målen. Då en tjuvaktig hustru från Köpenhamn år 1571 dömdes till döden - det gällde måhända det höviska straffet att begravas under en balja - voro domsmännen två bönder från Hindby och två från Lockarp, orter där hon begått några av sina stölder, medan sju borgare utsetts till tingmän.
Först sedan by tingets förhandlingar år 1577 börjat protokollföras i särskilda domböcker, kan man säkrare utläsa förloppet vid uttagning av tingsmän. Dessa växla ständigi från sammanträde till sammanträde och gång på gång möter man uppgiften, att vissa borgare av by fogde och vedemesterne utnämnts att såsom tingmän besegla en handling eller avkunna en dom. En vanlig rubrik är också, att jämte byfogden sutto de båda vedemesterne ting och till tingmän utnämndes ett växlande antal borgare.

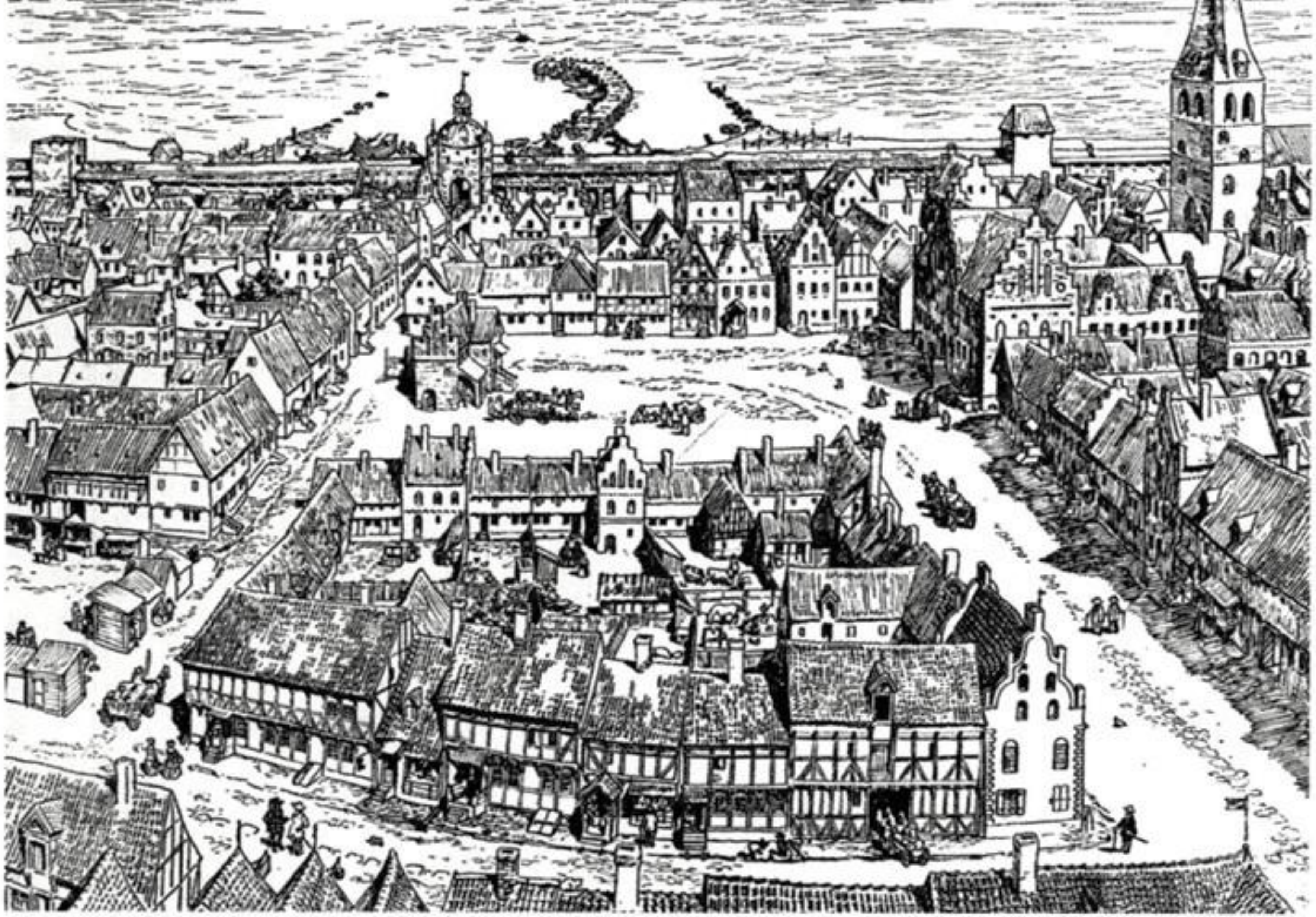

Fig. 1. Konstnären och Malmöforskaren Einar Bagers teckning föreställande Stortorget, som det skulle kunna ha tett sig vid 1500-talets slut och under 1600-talet. Einar Bagers "historiska fantasier" var ofta väl underbyggda genom egen forskning. Malmö museer.

Fig. 15. Karta över dåtida Danmark från 1590 av Braun-Hogenberg. Malmö museer..

Fig. 2. År 1652 skänkte Ewerdt Wiltfang en lagsamling i kvartoformat till magistraten. Boken innehåller flera lagar och förordningar tryckta 1505-1590. Det svarta skinnbandet har försetts med ett par vackra silverspännen och ägarens initialer "EWF." I bokens början återfinns Skånelagen i originaltryck från 1505 av Gottfrid av Ghemen. Omkring år 1489 flyttade han till Köpenhamn från Holland. Han räknas som en av de första boktryckarna i Danmark.

Fig. 12. Einar Bagers avritning av ett sigill på ett fastebrev från 1525. – I Einar Bagers samling 3:3.

Fig. 13. Bild av originalsigill från 1546. Stadsarkivets pergamentsbrevsamling, litt. D1.

Från den berömde borgmästaren och kunglige myntmästaren Jörgen Kocks (1487-1556) sigillstamp finns ett avtryck bevarat på ett fastebrev från 1525, som utgör ett typiskt exempel på ett borgerligt sigill från denna tid. Att bomärket inramats i en sköld visar att dess innehavare var en man med hög samhällsställning och sociala ambitioner. Efter att ha adlats 1526 skaffade sig Jörgen Kock ett nytt sigill med en heraldisk symbol i stället för bomärke.

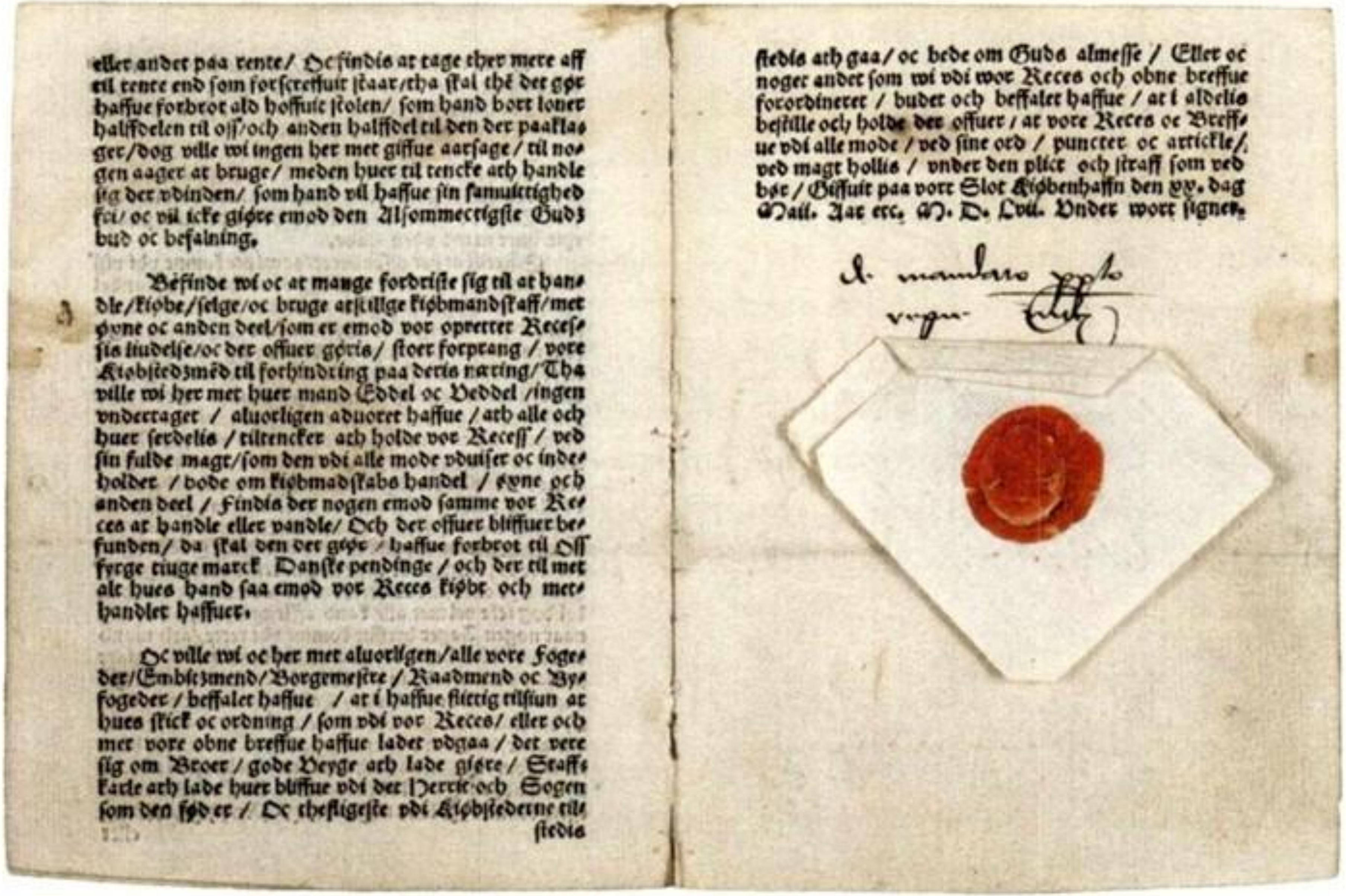

eller andet paa rente/ Oc findis at tage ther mere aff
til rente end som forscreffuit staar/tha skal thē det gør
haffue forbrot ald hoffuit stolen/ som hand bort lonet
halffdelen til oss/och anden halffdel til den der paaklas
ger/dog ville wi ingen her met giffue aarsage/ til no
gen aager at bruge/ meden huer til tencke ath handle
sig der vdinden/ som hand vil haffue sin samuittighed
fri/ oc vil icke giøre emod den Alsommectigste Gudz
bud oc befalning.

Befinde wi oc at mange fordriste sig til at han
dle/kiøbe/selge/oc bruge atskillige kiøbmandskaff/met
fyne oc anden deel/som er emod vor oprettet Reces
sis liudelse/oc det offuer gøris/ stoer forprang / vore
Kiøbstedzmēd til forhindring paa deris næring/ Tha
ville wi her met huer mand Eddel oc Veddel /ingen
vndertaget / aluorligen aduoret haffue /ath alle och
huer serdelis / tiltencker ath holde vor Recess / ved
sin fulde magt/som den vdi alle mode vduiser oc inde
holder /bode om kiøbmadskabs handel / fyne och
anden deel / Findis der nogen emod samme vor Re
ces at handle eller vandle/ Och det offuer bliffuer be
funden/ da skal den der giør / haffue forbrot til Oss
fyrge tiuge marck Danske pendinge / och der til met
alt hues hand saa emod vor Reces kiøbt och met
handlet haffuer.

Oc ville wi oc her met aluorligen/alle vore Foge
der/Embitzmend/Borgemestre / Raadmend oc By
fogeder / beffalet haffue / at i haffue flittig tilsiun at
hues stick oc ordning / som vdi vor Reces/ eller och
met vore obne breffue haffue ladet vdgaa / det vere
sig om Broer / gode Veyge ath lade giøre / Staff
karle ath lade huer bliffue vdi det Herrit och Sogen
som den fød er / Oc theffligeste vdi Kiøbstederne til
stedis

stedis ath gaa/ oc bede om Guds almesse / Eller oc
noget andet som wi vdi wor Reces och obne breffue
forordineret / budet och beffalet haffue / at i aldelis
bestille och holde det offuer / at vore Reces oc Breff
ue vdi alle mode / ved sine ord / puncter oc artickle/
ved magt hollis / vnder den plict och straff som ved
bør / Giffuit paa vort Slot Kiøbenhaffn den xx. dag
Maii. Aar etc. M. D. Lvii. Vnder wort signet.

Fig. 7. Detta tryckta exemplar av Kristian III:s recess från 1557 har förmodligen kommit direkt från det kungliga kansliet i Köpenhamn. Den tryckta lagen har för säkerhets skull försetts med rikssigillet. Magistraten i Malmö, E1:1 (A75).

Kristian III, född 12 augusti 1503, död 1 januari 1559, kung av Danmark och Norge från 1534. Son till Fredrik I av Danmark och Anna av Brandenburg.

Antavla för Kristian III. Finns på Nyborg slott, Fyn, i Danmark.

Äktenskap och dess upplösning Redan av Jyllandslagen framgår hur ett äktenskap må ingås for att vara rättsligt giltigt. Friaren skulle vända sig till kvinnans far for att begära hennes hand. Hade fadern och modern avlidit, var en vuxen son eller någon annan släkting efter fastställd turordning hennes "vearge" (giftoman). Fästningen skulle enligt kung Hans s.k. allmänna stadslag (1443) ske i närvaro av 12 personer och innan natten inföll. Kvinnan kunde inte tvingas in i ett äktenskap, utan det krävdes hennes fria vilja och samtycke. Men gifte hon sig utan att först rådgöra med sin giftoman konfiskerades hennes egendom av släkten.

Dyrt att glömma att fråga giftomannen om äktenskapet

Släkten fick då hela hennes Förmögenhet

12 personer krävdes att närvara vid giftermålet Enligt Hans allmänna Stadslag från år 1443

Fig. 19. Jan Massys: "Vrolijk Gezelschap 1564" (Ett muntert sällskap 1564). Kunsthistorisches Museum, Wien.